

MIKOS ÉVA

Krokodil a csatornában

Egy újságmonda filológiája

Talán sokan hallották vagy olvasták már valamikor életükben azt a történetet, amely szerint New York – vagy más nagyváros – földalatti csatornarendszerében krokodil tanyázik. A hullót gondatlan tulajdonosa eresztette a lefolyón át a kanálisba még pici korában, majd a földalatti „vizes élőhelyen” a patkányokat tizedelve szép nagyra nőtt, s láthatóvá vált az arra járó csatornamunkások, de a felszínre jöve akár az utcai járókelők számára is. A csatornalakó krokodilok az elbeszélésekben olykor véres támadásokat hajtanak végre ártatlan járókelők ellen, nem csupán a csatorna faunájára jelentve veszélyt. A kutatókat lassan hat évtizede érdekli, vajon honnan ered ez a monda, és mi végre alakulhatott ki.

Alvilági krokodilok

Krokodilusok élnek New York város csatornáiban. A rejtélynek; hogyan kerültek oda, az a magyarázata, hogy külön newyorkiak néha kis krokodilusokat vásárolnak, s később, amikor megnőnek és veszélyessé válnak, egyszerűen bedobják őket a városi csatornába.

Amerikai-Kanadai Magyar Élet 20, 10. sz. (1978): 11.

A folklórnak tekinthető – típusokba rendezhető és variálódó – alkotások, témák és motívumok történetének feltárása nehéz feladat. Bár az emberiség évezredek óta, de az utóbbi két évszázadban különösen sokat tett annak érdekében, hogy megtudja, egyes folklórelemek honnan erednek, esetleg ki, mikor és hol találta

ki őket, illetve hogyan terjedtek el, konkrét eredmények nagyon kevés esetben születtek. Az évezredekén át főként szóban élő folklóralkotások esetében ez lehetetlennek tűnik, ám szinte nincs olyan téma vagy motívum, amelynek kapcsán ne merült volna fel.¹

Valamivel könnyebb a folkloristák dolga egy olyan műfaj esetében, amely – elvileg – a modernitás terméke, s legtöbb példája a XX. század közepe óta adatolt. A kortárs, modern vagy városi jelzővel illetett mondák a szóbeliség és írásbeliség határán állnak,² terjedésükben épp olyan jelentősége van az időszaki sajtónak, mint a szóbeszédnek, pletykának vagy a történetmondás kisközösségi alkalmainak.³

Helge Gerndt német kutató véleménye szerint a sajtótermékek hírnek nevezett közléseinek igen nagy százaléka valamiféle álhír vagy híresztelés, illetve olykor mondai motívumokat is tartalmazó fiktív történet.⁴ Ezt némileg túlzásnak érezhetjük, de az kétségtelen, hogy nehéz olyan sajtóterméket találni, amelynek minden állítása bizonyítható lenne. A sajtónak és minden előzményének, tehát az

- 1 A tudománytörténet szempontjából nagy jelentősége van a motívumok, típusok (szüzsék) történetének és terjedésük módjának, útvonalának feltárásában a finn földrajz-történeti módszer képviselőinek. Az ő működésüknek köszönhetjük a nemzetközi mesekatalógusok és motívumindexek létrejöttét, és még sok mást is. Bertalan KOROMPAY, *Finnische Methode: Gedanken eines Zeitgenossen* (Helsinki: Privatusdruck, 1978); Lutz RÖHRICH, „Geographisch-folkloristische Methode”, in Kurt RANKE, hrsg., *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, Band 5, 1012–1030 (Berlin–New York: Walter de Gruyter, 1987); Kathrin PÖGE-ALDER, *Märchenforschung: Theorien, Methoden, Interpretationen*, 2. überarbeitete Auflage (Tübingen: Narr, 2011), 90–101.
- 2 A modern mondák felfedezésének és kutatásának története a két világháború közti Németországba nyúlik vissza: Christine SHOJAEI KAWAN, „Contemporary Legend Research in German-Speaking Countries”, *Folklore* 106, 1. sz. (1995): 103–110. Újabb felfedezésük a XX. század utolsó harmadára tehető. Bár kutatásának története jócskán túlmutat a folklorisztika keretein, e tudományág képviselői fontos lépéseket tettek a jelenség megismerésére és megértésére egyaránt. A kutatástörténet első szakaszának áttekintését lásd Gillian BENNETT and Paul S. SMITH, eds., *Contemporary Legend: A Folklore Bibliography* (New York–London: Girland Publishing Ltd., 1993). A magyarországi kutatástörténetet lásd NAGY Ilona, „A magyar mondatkutatás fehér foltja: A modern mondák”, *Ethno-lore* 23 (2006): 397–435, vö. in NAGY Ilona, *A Grimm-meséktől a modern mondákig: Folklorisztikai tanulmányok*, 233–269 (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2015).
- 3 Helge GERNDT, „Sagen und Sagenforschung im Spannungsfeld von Mündlichkeit und Schriftlichkeit: Ein erkenntnistheoretischer Diskurs”, *Fabula* 29, 1. sz. (1988): 1–20.
- 4 Helmut FISCHER, „Kontinuität oder Transformation: Die mündliche Volksüberlieferung im Zeichen der Massenkultur”, *Schweizerisches Archiv für Volkskunde / Archives suisses des traditions populaires* 87, 1–2. sz. (1991): 93–106. Helge GERNDT, „Vermischtes: Die Zeitungsnachricht als Sage”, in *Medien populärer Kultur: Erzählung, Bild und Objekt in der volkskundlichen Forschung. Rolf Wilhelm Brednich zum 60. Geburtstag*, Hg. Carola LIPP, 48–59 (Frankfurt–New York: Campus Verlag, 1995).

olcsón sokszorosított nyomdatermékeknek, azaz ponyváknak, kalendáriumoknak – közismertebb szaknyelvi elnevezéssel *populáris olvasmányoknak* – egyfelől fontos jellemzője, hogy folklóralkotásokat, mondákat, anekdotákat, vicceket, szállóigéket, proverbiumokat, találósokat, rejtvényeket közölnek unaloműző olvasmányként és az olvasók okulására.⁵ Másfelől a ponyvák és a sajtó mindenkori célja a könnyű befogadhatóság, amit az események történetiségbe rendezésével, narrativizálásával érnek el. Az eseménysorok mondává formálódása tehát a modern sajtónak éppúgy velejárója, mint a hagyományos szóbeliségnek.

A hírlapokban és magazinokban megjelenő híreszteléseket angolul *rumornak* (*rumour*)⁶ nevezik, ezek a folklorisztika nyelvén mondamotívumokat feldolgozó rövid történetek, amelyek hír alakban terjednek.⁷ A mondák mellett, amelyek szépen kifejtett formában, kerek egészként elbeszélve viszonylag ritkák a sajtótermékekben is, sokkal gyakrabban jelennek meg ezek a rövidebb változatok, amelyeket folklorista szemmel csonkának láthatunk, az újságolvasó vagy a történetet előszóban meghallgató ember számára viszont reálisnak tűnnek, nagyon hasonlítanak ugyanis a valódi hírekre. A magyar szakirodalom egyelőre nem találta meg a megfelelő terminus technicust erre a jelenségre, de addig is, amíg konszenzus nem születik a kérdésben, a *híresztelés* kifejezés alkalmazását javaslom, ami a *rumor* szó szótári jelentései közül a leginkább semlegesnek tekinthető.⁸

Az alábbiak azt kívánják bizonyítani, hogy egy nagyon sokféle hagyománnyal rendelkező, bár a XIX. századot megelőzően mai formájában ismeretlen szöveg milyen elemekből állt össze, milyen előzményei és párhuzamai voltak, s hogyan

5 Rudolf SCHENDA, „Die Zeitung als Quelle volkskundlicher Forschung: Ein Leitfaden”, *Württembergisches Jahrbuch für Volkskunde* 16 (1970): 156–168. Oskar MOSER, „Zeitungssage – Volkssage”, in *Probleme der Gegenwartsvolkskunde: Referate der Österreichischen Volkskundetagung 1983 in Mattersburg (Burgenland)*, hg. Klaus BEITL, 127–152 (Wien: Selbstverlag des Vereins für Volkskunde, 1985).

6 A szó eredeti brit írásmódja *romour*, de mivel a téma szakirodalma alapvetően az észak-amerikai kultúrkörhöz, az Egyesült Államokban, illetve Kanadában élő kutatókhoz kötődik, így az angolul publikáló európai kutatók is az amerikai helyesírás szerinti módot követik.

7 Patrick B. MULLEN, „Modern Legend and Rumor Theory”, *Journal of the Folklore Institute* 9, 2–3. sz. (1972): 95–109.

8 A terminológiai zűrzavar nem a magyarországi kutatás sajátossága. A német nyelvterületen szerteágazó vizsgálatok zajlanak a témában már közel egy évszázada, de a modern monda és rokon jelenségeinek megnevezésére nincs ma sem egységes fogalmi keret. Egyszerre érvényes a moderne Sage (modern monda, ebből született a magyar kifejezés), a Zeitungssage (újságmonda), Magazingeschichte (magazintörténet), a sagenhafte Geschichte (mondaszerű történet), valamint a Großstadtmyth (nagyvárosi mítosz) kifejezés is. A folklorisztikán kívüli megszólalók, például újságírók, kommunikációs szakemberek ma is előszeretettel nevezik a jelenséget Ente (kacsa), Zeitungssente (hírlapi kacsa) néven. Ezen túl pedig szívesen használják az angol szakkifejezéseket, például az urban Legend fogalmát (német helyesírással, nagybetűvel) is.

keletkez(he)tett akár az újságok lapjain, de legalábbis a sajtó, illetve az írásbeliség hathatós segítségével. Végső soron tehát hogyan lesz a *rumorból*, vagyis mendemondák, híresztelések sorozatából egyszercsak monda, s a mondává kristályosodott történet fennmaradását miként támogatják az egyes motívumait feldolgozó híresztelések. A tanulmány amellet érvel, hogy ebben az esetben egy sokféle hírből, álhírből, rémhírből és híresztelésből, illetve valós események sajtókommentárjából kialakult történettel van dolgunk, amely lassan kétszáz éves múltra tekint vissza, vagyis nagyjából egyidős a hazai napi, illetve heti sajtóval. Azt is firtatják az alábbi sorok, hogy vajon mely kontinens vagy kultúrkör lehetett a történet létrehozója, vajon jellegzetesen európai vagy inkább amerikai eredetű hírlapi kacsával, pontosabban hírlapi szörrnyel van-e dolgunk.

Az alább idézendő példa a városi krokodilok segítségével jól példázza a pletyka és a híresztelések működését. Az anekdota tengelyében néhány utcán sétáló krokodil áll, a történet több epizódja is emlékeztet a fentebb és alább tárgyalandó híresztelésekre és sajtómondákra.

Hajdanában, dandában...

Az aispán úr krokodilusai

A legöregebb emberek sem emlékeznek arra, hogy Bácskában és Bánátnban valaha is rossz világ lett volna. Nótás hangulat járt: tavasztól őszig és ősztől tavaszig. Vojnich István báró Bécsbe jart föl piliseni sört inni, Delimanics aispán pedig Kassa környékére utazgatott vadászni. Csak ha követválasztás következett, lett izgatóbb a hangulat, mert akkor több bor fogott, de azért a rend soha föl nem borult. A szerbeket Polit Mihály és Tomics Jása a Zasztavával tartották kézben, a bunyevácokat Vojnich István, a svábságot Lend Adolf és Blaskovics apát, a magyarok meg amúgy is sorra buktatták a kormány jelöltjeit, ha csak nem a Szemzők, Dunygerszky, vagy Vojnovich családok ajánlatával léptek fel.

— En csak készítettem a krokodilusokat, részleteket nem tudok. Talán Delimanics többet tud...

Mindig rejtelmesebbé vált az ügy. Delimanics, hogy az újságíróktól szabaduljon, szabadságra utazott Kikill-kurriára Veldesbe, a többi magyar ur pedig csak annyit tudott, amennyi az újságokban állt. Közben bekövetkezett a nyári zúnet s a krokodilus história is lassan elhallgatott. Többé krokodilus, ha csak nem vahmi vándorcirkuszban, nem mutatkozott a Bánátnban és Bácskában.

Megjött az őszi is, a parlament összeült és Lend Adolf valami délvidéki ügyben kellemetlen interpellációt intézett a földművelésügyi miniszterhez. Az ellenzék helyesléssel kísérte a szónokot, mignem egyszer csak a nagy tréfacsináló, a néppárti Förster Ottó, közbe nem szólt!

— Dolfil! Meg ne feledkezzél a Bega krokodilusairól!

Zajos derültség következett, Lend maga is elmosolyodott. Ilyen enyhé han-

Egy szép tavaszi trapon a pesti Alb-recht uton (most Hunyadi János ut) sétáltak többen újságírók s egyszerre a Lend Adolf villája kertjében megpillantottak három hatalmas krokodilust. Nosza rohantak föl Lendhez, aki fehér kabátban preparálta a hatalmas hullókat. A különben jókedélyű temesvári követ nem szerette, ha munkája közben háborgatták. Simon Vilmos és Petrásevich Géza, a két politbiztor újságíró azonban mindezzel nem törődve, nekimentek Dolfi bácsinak.

— Képviselő úr, honnét ez a három krokodilus?

Lend letette a szerszámait, megnézte az urakat, akiket a parlament folyosójáról ismert s mosolyogva így felelt:

— A Bégából!

— Ki lötte?

— Delimanics aispán!

Az újságíróknak több sem kellett. A két mondatból hasábokra terjedő riportokat írtak. A szenzációs cikkben beszámoltak arról, hogy a Bega-csatornában afrika-

krokodilusok jelentek meg, amelyek a tengereken át jöttek fel a Dunán, Tiszán s a Bégában állapodtak meg. Ezek a beste jószágok, a vidéki lapok szerint, fürdőzőket és pástorokat támadtak meg, a jószágállományban károkat okoztak. Ezért hajtóvadászatot rendeltek el s a Delimanics aispánnak szerencséje volt, mert három diszpédányt sikerült leterítenie. Lend Adolf most preparálja a holtuk előtt közismerten vérszomjaz jószágokat.

Másnap országos felhördülés lett. Vojnich István rohant fel Pestre, hogy a miniszterelnökkel találkozzék emiatt, a parlamentben interpellálni akartak, a déli megyéket pedig táviratilag utasította a belügyminiszter, hogy a csendőrség vigyázzon a vízpartokon. Az újságírók megostromoltak mindenkit, aki délvidéki volt.

A képviselőház folyosóján Bartha Miklós és Szüllő Géza elfogták Lend-t s faggatták a krokodilus-katasztrófa részleteiről de Dolfi bácsi elzárkózott s csak annyit mondott rejtelmes mosollyal:

gualtan fejeződött be az aznapi ülés.

A folyosón azonban Zboray Miklós és Polonyi Géza elcsípték Lend-t. Polonyi mindjárt elevejére koppintott:

— Te Dolfi, mit bolondították el az újságíróid az egész országot a Bega krokodilusaival? A tertiér korszak óta nem volt krokodilus Magyarországon. Folyóvizébe pedig nem mennek bele. Megkérdeztem a tudós piarista természettudóst, Kőrösi Albint, aki az egészet nyári kacskának mondotta. Hát hogysis volt az igazság?

Zboray Miklós még megtoldotta:

— Dolfikám, Delimanics jó barátunk, de olyan vadász, hogy a körvadászatlán tiz nyul közül kilencet hibázik, nemhogy három kapitális krokodilust löjjön!

— Lend Adolf mosolyogva hallgatott. Majd kedves, anekdótázó modorában így beszéde el az esetet:

— A három krokodilust Küllmannsberg gróf küldte nekem Bécsből preparálás véget. Afrikai vadászszákmányai voltak. S

amikor dolgoztam rajtuk, két fránya újságíró meglátta. Bejöttek hozzám s faggatni kezdtek. Erre tréfásan mondtam nekik, hogy a Bégában lőttek a hullókat. Mire azt kérdezték ki lötte? Más név nem jutott hirtelen eszembe s Delimanicsot mondtam. Mire az újságírók meitrták, Delimanicsot pedig majd a guta környékete. Egyrészt félt a botránytól, másrészt, mint kocavadásznak, hízoggett húsádnak a hír s így nem nyilatkozott, hanem szabadságra utazott, míg az eset hullámai elsimultak. Ez így dióhéjban a valóság.

— Akkor mi is titoktartást fogadunk! — nevetett Polonyi Géza s azzal elváltak.

Három év előtt beszélt el e sorok írójának Lend Adolf az esetet s most, hogy ez a világhírű nagy tudósnk és puritán politikusunk nemrég elköltözött egy jobb házba, megírtattam, mert állg el már valaki az eset tanúi közül.

Igy kerültek egyszer krokodilusok Torontálba, kánikusi kacskák helyett.

László Zoltán dr.

Pécsi Napló 52, 166. sz. (1943): 6–7. Lásd még: *Dunántúl* 33, 165. sz. (1943): 3.

Kutatástörténet: krokodilok az amerikai és európai szennyvíz- és hírcsatornában

A történet az amerikai kutatóknak tűnt fel elsőként, ők publikálták legkorábban modern változatait az 1970-es években.⁹ Az akkor rendelkezésükre álló technológiai feltételek mellett belátható idő az 1930-as éveket jelentette, vagyis a legkorábbi angol nyelvű adataik a XX. század első feléből származtak. Az általuk gyűjtött változatok kivétel nélkül Amerika nagyobb városaiba, főként New Yorkba és Chicagóba helyezték a cselekményüket. A típus leggyakoribb megnevezése *Alligators in the Sewers*, vagyis *Aligátorok a csatornában*, ami a krokodilok rendjének (*Crocodylia*) egyebek mellett Észak-Amerikában honos családjára, az aligátorokéra (*Alligatoridae*) korlátozza a történeteket. Az itt tárgyalt magyar nyelvű változatok túlnyomó többségében azonban a nagyobb tartományt lefedő *krokodil* kifejezés szerepel.

Az amerikai kutatók *expressis verbis* nem állítják, hogy egy amerikai történetről lenne szó, de az általuk gyűjtött változatok azt sugallják, mintha egy a metropoliszokhoz még a többi hasonló történetnél is jobban kötődő elbeszélésnek tekintenék ezt, amely a jelenség felfedezése, tehát az 1970-es évek táján a világ legnagyobb városaira volna leginkább jellemző.¹⁰ Az amerikai eredet melletti érv lehet, hogy míg a mérsékelt égövi Európában természetes körülmények között nem élnek krokodilok, s az európai ember az állatot az észak-afrikai nílusi krokodil (*Crocodylus niloticus*) behurcolt, gladiátorviadalokon, cirkuszokban, állatseregletekben és állatkertekben mutogatott példányaiából ismerhette meg legkorábban, az Egyesült Államok területén több faja őshonos. Alakja, különösen azokban a déli államokban, amelyekben aligátorok élnek, az évszázadok alatt beépült nemcsak az őslakosok, de a telepések leszármazottainak folklórájába is.¹¹ A történet magyar nyelvű feltűnése annál is különösebb, mivel ezen a tájon már régóta nem élnek másfajta veszélyes ragadozók, például medvék, farkasok sem, pontosabban csak ritkán tűnnek fel a Kárpátok valamelyik vonulatából véletlenül elkóborló példányok az államhatáron belül. Az itt

9 Loren COLEMAN, „Alligators-in-the-Sewers: A Journalistic Origin”, *Journal of American Folklore* 92, 2. sz. (1979): 335–338. Colman adatait pontosította: George FERGUS, „More on Alligators in the Sewers”, *Journal of American Folklore* 93, 1. sz. (1980): 182. Jan Harold BRUNVAND, *The Vanishing Hitchhiker: American Urban Legends and Their Meanings* (New York: W. W. Norton, 1981), 90–98; Jan Harold BRUNVAND, ed., *Too Good to be True: The Colossal Book of Urban Legends* (New York–London: W. W. Norton & Company, 2011), 174–177; Jan Harold BRUNVAND, ed., *Encyclopedia of Urban Legends*, Updated and Expanded Edition (Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2012), 63–64.

10 Különösen Brunvand publikációi keltik ezt a hatást. Lásd az előző jegyzetet.

11 James REITTER, „Western Symbolism of Crocodilians in Literature and Culture”, *Midwestern Folklore* 31, 1. sz. (2005): 26–36.

élő kisebb testű ragadozó állatok pedig nem keltenek akkora félelmet az emberben, mint mondjuk egy farkas vagy egy krokodil.

A XXI. század elejének technológiája a korábbinál jobb feltételeket teremt a nyomtatott sajtó kutatására. A digitális sajtóadatbázisok közel hozták a világot, mert egyrészt lehetővé vált egy-egy téma keresőszavas kutatása akár kétszáz évre visszamenőleg, másrészt a nemzetközi összehasonlítás is adott, s a különböző nemzetiségű sajtóadatbázisokban való keresgélésnek csak a kutató nyelvi kompetenciája és ideje szabhat határt.¹²

A XIX. századból, illetve a XX. század első feléből előkerült európai változatok megkérdőjelezik a történet amerikai eredetét, ezek a szövegek ugyanis, akárcsak a későbbi európai megfogalmazások, nem feltétlenül helyezik az eseményeket Észak-Amerikába. A magyar nyelvű sajtóban előfordul például Párizs több esetben is, de vannak variánsok, amelyek a távolkeletre, Tokióba, illetve Hongkongba helyezik a történetet. Egy több különböző helyen is olvasható változat pedig ausztráliai helyszínt jelöl meg.¹³

A téma XXI. századi kutatója, Camilla Asplund Ingemark megtalálta a szüzsé antik párhuzamait is, az idősebb Pliniusnál, illetve Aelianusnál szereplő csatornalakó polipokról szóló narratívákban.¹⁴ Ezekben a történetekben egy kevésbé veszélyesnek tűnő, de annál ellentmondásosabb állat, a sokféle szimbolikus jelentéssel felruházott (óriás)polip szerepel, amely olykor hatalmasra nő, s a jómódú patríciusok házaiba jutva fosztogatja azok élelmiszerkészleteit. A különös jószág két világ között mozog, tengeri és szárazföldi lény egyszerre, mivel a partra is ki tud mászni, ott is életben marad, akárcsak egy hulló, illetve a civilizált és a természeti világ közötti határhelyzetben létezik, mivel a csatornán át képes az emberek otthonaiba férkőzni. A történet másik legfőbb összetevője, a földalatti csatornarendszer már ezekben a történetekben is fontos tényező.¹⁵

12 Jelen tanulmány megírásában elsősorban a magyar nyelvű sajtótermékek és a Magyarországon idegen nyelven megjelenő orgánumok digitális változatait közzétevő *Arcanum*, illetve az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) *Anno* nevű, szabadon elérhető sajtóarchívuma jelentett segítséget.

13 Lásd a mellékelt táblázatban az *Útonálló krokodil*, illetve *A harapós krokodil* címmel szereplő szöveg összesen öt megjelenését.

14 Camilla ASPLUND INGEMARK, „The Octopus in the Sewers: An Ancient Legend Analogue”, *Journal of Folklore Research* 45, 2. sz. (2008): 145–170. Az óriáspolipok középkori és újkori írásbeliségből összegyűjtött jellemzőit lásd FARKAS Henrik, *Legendák állatvilága* (Budapest: Natura, 1982), 9–12. Ugyanitt a krokodilról: 149–155. A XIX. század végéig éltek a hajókat felborítani képes mitikus óriáspolipokról szóló hiedelmek az európai kultúrkörben: DALMADY Zoltán, *Mendemondák a természettudomány köréből* (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, 1909) 52–53.

15 ASPLUND INGEMARK, „The Octopus in the Sewers”, 147–155.

Fedett, esővíz és szennyvíz elvezetésére alkalmas csatornarendszerek már az ókorban is léteztek, legkorábbi példányaikat az időszámítás előtt négy-öt-ezer évvel építették Mezopotámia területén.¹⁶ A régi görögök, majd a rómaiak is létesítettek csatornákat jelentős nagyvárosaikban, az egykori Aquincum vízvezetékének és csatornájának maradványai ma is láthatók Óbuda több pontján. A szennyecsatornák az ókor óta a piszok, a betegségek és a veszély szimbólumai voltak, ennek fényében a csatornákat járó polipok sokféle szimbolikus jelentést hordozhattak.¹⁷ Ebben is hasonlítanak a modern nagyvárosok krokodiljaira.

A Római Birodalom bukása után Európában a csatornázás korábban magas szintű kultúrája teljesen feledésbe merült. A középkor és az újkor nagy részében Európa városaiban a szenny víz és a szemét, az emberi és állati ürülék az utcákon hömpölygött, jobb esetben a kőből, téglából épített nyitott folyókákban vagy ásott vizes árkokban áramlott, folyamatosan bűzt árasztva magából. A zárt szennyvízcsatornák rendszerének kiépítését a XIX. század folyamán a világ egyre terebélyesebb és sűrűbben lakott nagyvárosaiban rendszeresen fellépő kolera-, illetve tífuszjárványok sürgették.¹⁸ A folyamatot a kór terjedésének magyarázatául szolgáló *miasma-elmélet* segítette, amely szerint a kórokozók a levegőben terjengenek, és főként rothadó ételek és más bomlástermékek hozzák őket létre, illetve az ételeken megtapadva jutnak a szervezetbe.¹⁹ Ez a magyarázat már közel járt az igazsághoz, mivel a tífusz és a kolera kórokozóinak viharos terjedését az emberi ürülék (vagyis valóban bizonyos bomlástermékek) és az ivóvíz érintkezése okozta, ami akár a talajvizeken keresztül is megtörténhetett. A kórokozók a szennyezett víz közvetítésével az emberi étkezésre szánt zöldségekre, húsrá kerülve is előidézhatték a bajt. Továbbá a valóban szenny,

16 JUHÁSZ Endre, *A csatornázás története* (Budapest: Magyar Vízközmű Szövetség, 2008).

17 ASPLUND INGEMARK, „The Octopus in the Sewers”, 145.

18 FÓNAGY Zoltán, „»Oly bűzzel és mocskokkal fertőztetnek« – Történetek a köztisztaságról 1”, in FÓNAGY Zoltán, *A hétköznapi élet története*, blog.hu, 2014. 11. 30. (hozzáférés: 2022.02.15). FÓNAGY Zoltán, „»Utcái és házi szemét, canalis ürülék« – Történetek a köztisztaságról, 2. rész”, in FÓNAGY Zoltán, *A hétköznapi élet története*, blog.hu, 2016. 03. 18. (hozzáférés: 2022.02.15). Vö. Martin V. MELOSI, *The Sanitary City: Environmental Services in Urban America from Colonial Times to Present*, Abridged Edition (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2008).

19 A miasma-elmélet az ókorban alakult ki, lásd Jacques JOUANNA, „Air, Miasma and Contagion in the Time of Hippocrates and the Survival of Miasmas in Post-Hippocratic Medicine (Rufus of Ephesus, Galen and Palladius)”, in Jacques JOUANNA, *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, 121–136 (Leiden–Boston: Brill, 2012). A XIX. század végéig nagy hatása volt az európai orvoslásra és a betegségekkel kapcsolatos szemléletre. Lásd erről pl. Lucinda COLE, „Of Mice and Moisture: Rats, Witches, Miasma, and Early modern Theories of Contagion”, *Journal for Early Modern Cultural Studies* 10, 2. sz. (2010): 65–84. Teljesen máig nem tűnt el, például a manapság is divatos homeopátiás alternatív gyógyászat elgondolásainak alapja.

közművek nélküli városok, s különösen a zsúfolt munkásnegyedek rossz higiénés körülményei nagyban gyorsították a különböző betegségek terjedését és a tragikus kimenetelű járványhullámok újbóli feltámadását. A miazma-elméletet követően megszületett a század végén a baktérium-elmélet, a kolerabaktériumot elsőként sikerült azonosítani, aminek következtében általánossá vált a tisztaság igénye, s ezek a felfedezések tovább gyorsították a városok immár zárt, föld alatti csatornarendszereinek kiépülését.²⁰

Az antik írásbeliségen kívül a XIX. század második felének brit sajtójából adathatók a csatornában bujkáló különös állatokról szóló történetek, a londoni külvárosok egyelőre még többnyire nyitott csatornáiban, pontosabban inkább árokrendszereiben tanyázó, az ottani hulladékon megélő, veszélyes seretések formájában. A viktoriánus korszak külvárosi disznói jóval ijesztőbbeknek tűnnek a sajtórepresentációik alapján, mint a valódi háziállatok, s ez a tulajdonságuk elvezet a csatornalakó krokodilok felé.²¹

Az 1950-es éveitől adatható az „Alligators in the Sewers” mondatípus rendszeres sajtómegjelenése a magyar nyelvű orgánumban, több mint harminc előfordulását sikerült fellelni, ami közel húsz különböző változatot jelent.²² Azonban már az ezt megelőző időszakból is ismert, több magyar változat jócskán megelőzi az eddig a szaktudomány által legkorábbinak tekintett amerikaiat, amely a *New York Times* 1935. február 10-ei számában jelent meg.²³ Az ott közölt szöveg egy rövid kivonata egy regionális napilapban magyarul is olvasható, az 1990-es évek elejéről, ami jelzi a történet nyelvhatárokon is átjárni képes mivoltát.²⁴ A legkorábbi magyar nyelvű előfordulása azonban jóval régebben, 1837-ben keletkezett, közel száz évvel megelőzve a korábban említett amerikaiat. Ez a sajtóhírként prezentált variáns Münchenbe helyezi a történetet, ahol is egy közpark nyitott csatornájában vélték látni egyesek krokodilt.²⁵

A' müncheni közönség seregestül megy az Isar' partja melléki praterbe és a' zöld fához, ott az úgynevezett krokodil' megnézésére, melly, mint hirtelik, itt tar-

20 JUHÁSZ Endre, *A csatornázás története*, 9–10. A higiénia iránti igény feltámasztására a korabeli államigazgatás propagandatevékenységet is folytatott, amihez ponyvanyomtatványok segítségét is igénybe vették. Lásd erről DOMOKOS Mariann, „Vikár Béla a legifjabb Tatár Péter: Populáris egészség-felvilágosító nyomtatványok a XIX. századi kolerajárványok idején”, *Doromb: Közköltészeti tanulmányok* 9, szerk. Csörsz Rumén István, 351–368 (Budapest: Reciti, 2021).

21 ASPLUND INGEMARK, „The Octopus in the Sewers”, 157–163.

22 Pontosabban eddig ennyit sikerült fellelni a digitális sajtóadatbázisokból.

23 COLEMAN, „Alligators-in-the-Sewers”, 337–338.

24 Az ún. Candolucci-eset leírását, a *New York Times* cikke egy részének szó szerinti fordítását lásd MANDICS György, „Parabolha: Krokodil a csatornában”, *Délvilág* 48, 281. sz. (1991): 326.

25 *Hírnök* 1, 1. sz. (1837): 65.

tózkodik; a' hir több gatzettekről beszél, mellyeket ezen egyiptusi kétlaku állat itt már elkövetett. A' prateri csaplárosnak 32 kövér réczéi nyelletek el e' szörnyetegtől, és mivel attól tarthatni, hogy a' gyermekek is könnyen zsákmányaivá lehetnének, ezeknek az angol kertbe sétálás eltiltatott, mivel e' nem kedves vendég azon csatornák által mellyek e' kerten keresztül az Isarba huzvák, könnyen becsúsztatnák. Már lőttek is reá, de hasztalan. Végre talán mégis csak vidrává válik e' szörnyeteg. Azonban az isarkapui csaplárosok több jövedelmet húznak e' láthatlan szörnyetegtől, mint a' menageria-birtokosok nagytű állataiktól.

Ez a korai változat már minden elemet tartalmaz, ami a csatornában élő krokodilokkal kapcsolatos későbbi mondákban is megvan, csak az enteriőr, az elbeszélés külsőségei nem lehetnek azonosak. Ebben az elbeszélésben a krokodil még a korban teljesen megszokottnak mondható nyitott vizesárokban rejtőzött, ami még korántsem biztos, hogy szennyecsatornát jelent, sokkal inkább az esővíz elvezetésére szolgálhatott. Egy jellegzetesen városi helyszínen, egy közparkban található, ami a korszakra jellemző közműviszonyokat képviseli. Az elbeszélés abban a tekintetben is eltér későbbi párhuzamaitól, hogy ismeretlen narrátora enyhe székszisének ad hangot az ábrázolt eseménysor hitelességét illetően, s igyekszik kissé eltávolítani magától a mondanivalóját. Nem biztos abban, hogy a csatornában valóban egy krokodil lakik, csak abban, hogy egyesek látták, s hogy a helyi vendéglős baromfiállományának megcsappanását nem egy róka vagy menyét, hanem épp egy krokodil garázdálkodásának tulajdonítja a helyi szóbeszéd.

A szórványos XIX. századi és XX. század eleji előfordulások után viszonylag hosszú szünet következett. Érdekes, hogy szemben például a banánok közé bújó kigyókról szóló történetekkel, amelyek a XIX–XX. század fordulója óta folyamatosan jelen voltak a magyar sajtótörténetben,²⁶ a csatornarendszerekben bujkáló krokodilokról szóló híresztelések az előző századforduló után a két világháború között szinte egyáltalán nem fordulnak elő a hazai sajtóban (lásd a mellékelt táblázatot). Újabb hullámot az 1950-es és 1970-es évek közti, illetve a rendszerváltást követő időszak hozott, az 1990-es és a 2000-es évek nyomtatott sajtója. Előbbi esetben nem hagyható figyelmen kívül a propaganda, amely a nyugati világot igyekezett veszélyes helyként feltüntetni a hazai újságolvasók előtt, azt a Nyugatot, ahová sokan vágytak az itthoni nehéz körülmények közül. Az emigráció visszaszorításához, illetve e nehéz életkörülmények ellensúlyozásához kapóra jöhetett a magyar újságíróknak ez a rövid, közérthető, ijesztő történet, amely meglehetősen plasztikusan bizonygatta a nyugati nagyvárosok veszélyes mivoltát. Ezek a tendenciák egészen az 1980-as évekig jellemzők maradtak.

26 MİKOS Éva, „Banánkigyó, banánpók – kortárs mondák, régi hiedelmek”, in *Doromb: Köztársasági tanulmányok* 9, 111–138.

E tárgy rendszerváltást követő népszerűségét több tényező is okozhatta. Egyrészt az 1990-es években az egyre sokasodó tévécsatornák rendszeresen vetítették Magyarországon is *Az aligátor* című amerikai horrorfilmet,²⁷ amelyben az itt tárgyalt mondatípus elevenedett meg. A csatornában rejtőzködő krokodil egyszer csak feltépi a csatornafedőt és az útburkolatot, az utcán terem, és nem kegyelmez semminek, ami az útjába kerül.²⁸ A filmek és a szóbeliség, valamint a sajtó mondaközlései kölcsönösen erősíthették egymást. Másrészt az 1990-es évek felszabadították a hazai sajtópiacot. A korábbiakban a sajtó pártállami ellenőrzés alatt, szigorú cenzúra és újságírói öncenzúra mellett létezett, s a piaci viszonyok nem, vagy csak alig befolyásolták. A rendszerváltás után immár a kereslet-kínálat szabályai szerint működő sajtóban lényegesen nagyobb teret nyerhetett a bulvár-tartalom,²⁹ így akár a hírlapi kacsák, álhírek, alaptalan híresztelések és mondaszerű történetek is rendszeresen megjelenhettek.

A csatorna-krokodilok sztorija sokféle publicisztikai műfajban megjelenhetett. Karcolat, esszé, novella is kerekedett köré, de mint oly sok hasonló társa, ez a mondatípus is leginkább a kis színes hír műfajában került a lapokba. Érdekes továbbá, hogy míg a magyarországi humántudományokban egyelőre nem alakult ki diskurzus a modern mondák kapcsán, annak ellenére sem, hogy viszonylag sok helyen lehet erről olvasni, egymástól függetlenül. A témáról író szociológusok, szociálpszichológusok, pszichoanalitikusok sokszor azonban nem ismerik egymás ez irányú munkásságát. A tudomány képviselői mellett az újságírók is rendre megírták a maguk véleményét a kérdésről. Ezek között kifejezetten tájékozott és kreatív magyarázatok is napvilágot láttak. Az *Élet és Irodalom* publicistája számára a történet jelentése sem volt érdektelen, s (akár csak a korabeli amerikai szociológusok és folkloristák) a nagyvárosi élet veszélyeinek metaforájaként, a modern metropoliszok áttekinthetetlenségének és ebből fakadó félelmetességének, végső soron pedig az összetett technikai civilizáció a legtöbb ember számára zavaros mivoltának allegóriájaként értelmezte.³⁰

Nem véletlen, hogy ebben az elbeszélésben épp a krokodilra esett a választás az állatvilág rendkívüli sokszínűségéből, mivel az sokban hasonlít a sárkányok-

27 *Alligator* (1980), független gyártású amerikai horrorfilm, amelyet tucatnyi hasonló követett még. Lásd a Marvel-filmek internetes lexikonát: <https://editorial.rottentomatoes.com/guide/all-alligator-and-crocodile-movies-ranked/> (hozzáférés: 2022.04.20).

28 Paul [S.] SMITH, „Contemporary legends on film and television: some observations”, *Contemporary Legend* 2. sz. (1999): 137–154, 142–143; Mikel J. KOVEN, *Film, Folklore, and Urban Legends* (Lanham, Maryland–Toronto–Plymouth, UK: The Scarecrow Press, 2008), 105.

29 GÜLYÁS Ágnes, „Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon”, *Médiakutató* 1, 1. sz. (2000): 18–31.

30 SZABÓ György, „Ember a nagyvárosban”, *Élet és Irodalom* 17, 39. sz. (1973): 5; MARINOV Iván, *Mutáns krokodilok a csatornából*, <https://www.urbanlegends.hu/2010/07/mutans-krokodilok-a-csatornabol/> (hozzáférés: 2022.03.08).

ra, amelyek a művelődéstörténész véleménye szerint a hullóktól való irtózást jelenítik meg évezredek óta.³¹ A krokodil valószínűbb lény, mint a sárkány, ám a modern mondák paradoxona, hogy bár valós vagy a valóságban is létező szereplőket léptetnek színre, azok nem feltétlenül egyeznek meg a természetben található párhuzamaikkal. Mint az ókori polipok vagy a viktoriánus malacok esetében láthattuk, különös tulajdonságaik vannak, amelyek sokkal inkább emlékeztetnek az egykori hiedelemlényekre, mint a vadon lakóira. Az sem lehet véletlen, hogy a krokodil éppen egy ilyen, a város látható és láthatatlan szennyét szállító, rejtőzésre kiválóan alkalmas helyszínen tűnik fel. A csatornában vannak ugyanis élőlények, de többnyire olyanok, amelyektől alapvetően is félünk: kórokozók, veszélyes mikroorganizmusok, szeméten élő, betegségeket terjesztő patkányok. A csatornák továbbá, amellett, hogy a szenny és a bűz elrejtését és elrekesztését szolgálják, kiváló búvóhelyek lehetnek a bűnözők, illetve a politikai okokból száműzött vagy veszélyben lévő emberek számára is. A titkos, földalatti tevékenységeket folytató csoportok valóban használták és ma is használhatják a csatornák alagútrendszerét. A II. világháború alatt az idegen hatalmak által megszállt területek ellenállási mozgalmi számára is konspirációs színhelyként szolgáltak a városok alatt húzódó kanálisok.³² A szennyvízelvezető rendszerek tehát, ahogy az elsőként idézett rövid hír címe is mutatja, az alvilágot jelképezik a városlakók számára.

A magyar nyelvű változatok nem mindenben követik a nyugatiakat, néha többlettartalmat is hoznak. Az egyik ilyen helyi sajátosságnak tűnő elem az alábbi példában is olvasható.

K R O K O D I L O K a kanálisban

Krokodilok verték fel a newyorki csatornák nyugalmát. Az állatokat még kisebb korukban dobták oda, abban az időben, amikor a fővárosban rendkívül divatos volt a „Viszontlátásra Aligátor!” című rock and roll sláger. A jazz fanatikus hívei kedvet kaptak az apró, szelídített krokodilokhoz. Az egzotikus állatkereskedések aranyért adták el valamennyi krokodilbíbijüket. Később azonban, mint minden divat, ennek a slágernek is bealkonyult, s a krokodil-tulajdonosok, akiket az állatok növekedése kissé nyugtalanított, úgy szabadultak meg tőlük, hogy a kanálisba dobták őket. Itt azután megnőttek és elérték a serdülő kort.³³

31 TASNÁDI-KUBACSKA András, *A mondák állatvilága* (Budapest: Királyi Magyar Természettudományi Társulat, 1939), 3–129.

32 Például a németek által sok éven át megszállva tartott Lengyelországban az antifasiszták egyik rejtőzködési helye volt. Ezt örökíti meg Andrzej Wajda világhírű, a varsói lázadás leverése után a kanálison keresztül menekülni próbáló ellenállók tragikus sorsát bemutató filmje, *A csatorna* is.

33 *Fejér Megyei Hírlap* 3, 41. sz. (1958): 4. További megjelenéseit lásd a táblázatban.

A különös városi szokást megörökítő elbeszélés szerint egy sláger miatt vette kezdetét a bébi krokodilok beszerzésének szokása, majd a divat elmúltával azok szélnek eresztése. Az 1950-es években elterjedt változat a nyugatiak infantilizmusáról kialakult sztereotípiák erősítését szolgálhatta azzal, hogy a divat egy ilyen extrém túlkapasát mutatta be. Egy az 1980-as években megjelent művelődéstörténeti összeállításban, amely a középkor és kora újkor írásbeliségének állatokról kialakult képét hivatott reprezentálni, a szerző a krokodilokról szóló fejezet végén mintegy mellesleg megjegyzi:

Az európai állatkereskedésekben kapható kicsiny krokodilok szinte kivétel nélkül alligátorok [!]. Ha egy ilyenhez jutunk, érdekes állatot tarthatunk a szobában. Szerencsére meglehetősen lassan nőnek.³⁴

Hogy honnan szerezte értesülését a szerző, nem tudható, mindenesetre valószínűbb az, hogy újságban olvasta, mint az, hogy saját szemével látta. Ez az információ azért sem lehet pontos, mert bár a házi hullóttartás az utóbbi évtizedekben egyre jelentősebb világszerte, s időről időre olvashatunk olyan híreket, amelyek szerint egyesek akár veszélyes hullóket is tartanak a lakásukban, sokszor mindenféle engedély nélkül,³⁵ azért a látszat ellenére ez mégsem ennyire egyszerű, s különösen nem lehetséges azokat kereskedelmi forgalomban árusítani. A kis hullók ajándékozásának egykor volt észak-amerikai szokásáról egy, az Egyesült Államokban kiadott, magas színvonalú ismeretterjesztő munka is említést tesz, azonban, ahogy a fenti esetben, itt is mindenféle referencia nélkül.³⁶

A másik helyi sajátosság a magyar nyelvű változatokban a történetek *happy endingje*: a kóbor állatok nem támadnak meg senkit, hanem egy állatbefogó, állatidomár vagy bárki hozzáértő segítségével az állatkertekben kötnek ki, ott folytathatják tovább békében életüket.³⁷ Vagyis a magyar nyelvű változatok nagyrészt nem a horrorra, a kegyetlenkedések ábrázolására törekedtek, sokkal inkább a krokodil felborította világrend helyreállításában érdekeltek.

34 FARKAS, *Legendák állatvilága*, 154.

35 A 2000-es években több tucat hír és interjú jelent meg a magyar nyomtatott sajtóban Both Zoltán hullókre szakosodott állatbefogóval, aki a katasztrófavédelemmel is szerződésben állt, s számos elkóborolt állat mentésében vett részt. Pl. „Tigrispiton az utcán”, *Népszabadság* 65, 157. sz. (2007): 17; VARGA Zsuzsa, „Hüllők csapatostul”, *Zalai Hírlap* 63, 256. sz. (2007): 7.

36 Kent A. VLIET, *Alligators: An Illustrated Guide to their Biology, Behaviour and Conservation*, Photographs by Wayne LYNCH (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2020) 37.

37 Hasonló történik a banánok közé bújó kígyók, pókok és más állatok esetében, lásd MIKOS, *Banánkígyó, banánpók...*, 113.

Mondák és híresztelések

Felmerül a kérdés: honnan táplálkozhatott, milyen összetevőkből jöhetett létre ez a monda? Voltak-e olyan valós események, illetve megjelentek-e azokat reprezentáló hírek, amelyek megtámogatták a történetet? Mely álhírek, rémhírek vezettek az eseménysor mondává formálódásához, később pedig népszerűségéhez?

Ezek közül első helyen az elszabadult vadállatokról szóló történetek végtelen sorát kell megemlíteni, amelyek a XIX. század eleje óta rendkívül gyakoriak a magyar sajtóban is, s a legkülönbébb állatok kapcsán jelennek meg. Előjáróban le kell azonban szögezni: előfordulhat olyan eset, hogy egy városban, fogóságban tartott vadállat valamilyen véletlen során kiszabadul, nem minden esetben kell manipulációra gyanakodni. E tanulmány fogalmazása idején, 2022. év elején egy pingvin szökött meg a Budapesti Állat- és Növénykertből, akit végül a Dózsa György úton fűleltek le.³⁸

Elkóborolt egzotikus állatokról szóló hírek esetében azonban nem mindig könnyű eldönteni, hogy a valósággal vagy fikcióval van-e dolgunk. Véronique Champion-Vincent az 1970-es évektől rögzítette különböző macskafélék feltűnését a francia vidéken, pontosabban annak sajtójában. A tigrisek, párducok és más hasonlóak a gazdák állatállományát tizedelték – a sajtóértesülések szerint – az 1980-as években is. Champion-Vincent utána járt az eseményeknek, s az általa feltárt esetek egy részében valamilyen más állat, többnyire elvadult kutya pusztította a haszonállatokat, vagyis az esetleírásoknak volt reális eleme – egy

38 A történésről valamennyi interneteshírportál tudósított, pl. <https://24.hu/belfold/2022/03/09/meglepett-egy-pingvin-az-allatkertbol-ejjel-a-dozsa-gyorgy-uton-fogtak-el/> (hozzáférés: 2022. 04.11). A fénykép forrása police.hu.

állat kegyetlen garázdálkodása a birkák között –, amit a közösség tagjai egy fiktiiv elemmel, a nagymacska feltűnésével magyaráztak. Voltak olyan esetek is, amelyekben nem derült ki végül, mi okozta a katasztrófát.³⁹

A rurális tájban kóborló nagymacsák témája a legutóbbi időben jelen volt a hazai internetes sajtóban is: 2021. december elejétől adatolható a „kiskunsági fekete párduc” rejtélyes fel-feltűnése, amit az internetes megjelenésekben különböző videofelvételek és fényképek is illusztrálnak.⁴⁰ A hónapokon át gördülő-kigyózó történetfolyam azonban már többször okozott derültséget, s a róla hírt adó újságírók is – akárcsak az 1830-as évek müncheni krokodiljairól tudósító ismeretlen hírlapíró – időnként ironikus távolságtartással szemlélték az eseményeket.⁴¹ Nem mindenki és nem minden esetben persze: megjelentek olyan internetes cikkek is, amelyek komoly szakértők bevonásával igyekeztek elemezni a helyzetet, abból a kiindulópontból, hogy a videókban és fényképeken láthatók a valóságot tükrözik.⁴²

Ugyancsak nemrégiben került a hírekbe az a fogságból szökött szervál, amely röviddel megtalálása után elpusztult koronavírus okozta betegségben, a számára szokatlan éghajlaton legyengült szervezete nem tudott ellenállni a fertőzésnek.⁴³ A két eset között a felületes szemelő számára nem nagyon van különbség, mivel napjainkban, ha nem is gyakori, de létező dolog az egzotikus állatok házi tartása, s a gazdák sokszor nincsenek teljesen tisztában az állat szükségleteivel, vagy akár hamar megunhatják, és szélnek ereszthetik szegény párát, aki így idő előtt elpusztul a számára zord körülmények között.

A fekete párduc, illetve a szervál történetét az különbözteti meg mégis egymástól, hogy előbbi sosem került meg, de fel-feltűnik, hogy immár kattintás-vadász tartalomként felhívja a figyelmet arra az orgánusra, amely a róla szóló értesüléseket lehozza. A szervál valódi létezését az (is) bizonyítja, hogy nagyon hamar megkerült, majd elpusztult, így egyrészt volt *corpus delicti*, másrészt az immár holt állat nem válhatott további hírek forrásává.⁴⁴ A párduc esete azonban – bár több szakértő is elképzelhetőnek tartotta – nagy valószínűség szerint *médiahack*, az állat soha nem létezett, francia elődeihez hasonlóan.⁴⁵ A való-

39 Véronique CAMPION-VINCENT, „Contemporary Legends about Animal-releases in Rural France”, *Fabula* 31, 3–4. sz. (1990): 242–253, Véronique CAMPION-VINCENT, „Appearances of Beasts and Mystery-Cats in France”, *Folklore* 103, 3. sz. (1992): 160–183.

40 Az alábbi cikkben a felvételek manipulálhatóságának problémáját is elemzi a szerző: <https://24.hu/tudomany/2022/01/06/felszivodott-a-kunsagi-fekete-parduc/> (hozzáférés: 2022. 04. 20).

41 <https://telex.hu/belfold/2022/01/03/mar-ket-hete-nem-latta-senkit-a-kiskunsagi-fekete-parducot-de-meg-mindig-egy-ismeretlen-leny-tepi-szet-a-birkakat-bugacnal> (hozzáférés: 2022. 03. 16).

42 <https://greendex.hu/osszeakadhatunk-e-meg-a-kiskunsagi-fekete-parduccal/> (hozzáférés: 2022. 04.13).

43 <https://444.hu/2021/11/27/elpusztult-a-bukki-szerval-covidos-volt> (hozzáférés: 2022.03.16).

44 <https://greendex.hu/osszeakadhatunk-e-meg-a-kiskunsagi-fekete-parduccal/> (hf.: 2022. 03.16).

45 A médiahack vagy más néven médiaátverés kérdéséről: DEZSÓ András és MARINOV Iván,

di hírek azonban paradox módon az álhírek és szándékos médiamanipulációk erősítésére szolgálhatnak, mivel megülve az emberek emlékezetében az álhírek valószerűségének képzetét erősítik a mindenkori olvasókban.

A szökött nagymacskák történeteit felfedező, majd először a szakmai nyilvánosság elé táró folklorista, Véronique Champion-Vincent minden esetben társadalmi feszültségeket tapasztalt a történetek megjelenése mögött, legtöbbször az átalakuló agrártársadalom hagyományos és új szereplői, így a gazdák és a természetvédők, valamint a vadászok közti feszültségek leképeződését.

A korábbi kétszáz év során nem volt mentes a hazai sajtó sem a különleges állatok el- majd feltűnéséről szóló hírektől. Egy részük valóságos eseményekről szóló beszámoló lehet, bár ezek tényszerű igazolása is bajos utólag. Másik részük azonban minden bizonnyal a korábbi hírek felfrissített, álhírré, híreszteléssé alakult variánsa, a hírlapi hiátus kitöltésére, például az uborkaszegzon hírinsége idejére tartalékolt érdekesség.

A XIX. században, de még akár a XX. század első felében is egy-egy kígyó vagy krokodil elkóborlása komoly aggályokat okozott. A félelem a modern monda létezésének és szívósságának egyik legfontosabb oka.⁴⁶ A XIX. század vége óta jelentős azoknak a történeteknek a száma a hazai és külföldi sajtóban, amelyek véletlenül elkóborolt vagy szándékosan szabadon engedett vadállatokról, cirkuszokból, állatmutogató vándortársulatokból, úgynevezett *menaszériákból* szökött, majd a hazai természeti viszonyok közt valahogy elboldoguló állatokról szóltak.⁴⁷ A vadállatok, s különösen a távoli meleg éghajlatú tájak hullóinek megjelenítése a XVIII. század derekától a XX. század első harmadáig leginkább ezen vándor állatseregletek közvetítésével történhetett Európában, amelyeket a cirkuszi látványosságok keretében értelmezhetünk azokban az esetekben is, amikor nem egy vándorcirkuszhoz kapcsolódtak. Ezek az állatseregletek a vad természetet egy meglehetősen furcsa, ma már bizarrnak ható tálalásban mutatták be, igyekezve az állatok félelmetes, kegyetlen mivoltát hangsúlyozni. Az idomár velük szemben uralkodó pózban jelent meg. Ezzel a természetet leigázni képes ember felvilágosodás kori ideálját vitték tovább, egészen a XX. századig.⁴⁸ Ennek következtében erősödhetett a vadállatoktól való félelem, amely más félelemfaktorok hatását is integrálhatta.

„Médiaátverések”, in MARINOV Iván, DEZSŐ András és PÁL Attila, *Legendavadászat: Szóbeszéddek, tévhittek, átverések nyomában*, 208–214. (Budapest: HVG Kiadó, 2006).

46 Sergio BENVENUTO, *Városi legendák: Miért hisszük el, amit mondanak?* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2004).

47 Utóbbira példa: „Elszabadult krokodil”, *Vásárhelyi Ujság* 7, 39. sz. (1927): 2.

48 Peta TAIT, *Fighting nature: Travelling menageries, animal acts and war shows* (Sidney: Sidney University Press, 2016).

A XX. századtól követhető a magyar sajtótörténetben az az eredetileg talán valódi hír, majd az évtizedek során álhírré változó történet, amely szerint Bécsben egy krokodil megszökött egy állatkertből vagy cirkusból, esetleg egy magánembertől, majd a Duna egyik mellékágában elrejtőzve, s télire magát az iszapba fúrva hosszabb ideig eléldégt ott. A Dunában lakó krokodil történetének a XX. század elejéről is előkerült egy változata a német nyelvű sajtóból, ám az ismeretlen hírlapíró a magyar nyelvű *Budapesti Hírlapra* hivatkozik benne.⁴⁹

A történet a két világháború közti időszak sajtójában igen népszerű volt, bizonyítja ezt az alábbi közlemény is:

Dillingen bajorországi városkában, amely a Duna mellett fekszik, furcsa halászsákmány került ki a Dunából. A D u n á b ó l homokot bányászó munkások az iszapos föld közül egy fekete szörnyeteget piszkáltak elő, amelytől úgy megijedtek, hogy azonnali agyonverték. Az állat hősiezen védekezett csapdosó farkával, de végül is a munkás sereg erőt vett rajta. Hozzáértők azután megvizsgálták az állatot, amelyről kiderült, hogy egy méter hosszú Mississippialigátor, amely hazájában, Északamerikában négy méter hosszúságra is megnő. A körülbelül két-hároméves krokodil valószínűleg egy vándorcirkusból szökött meg, vagy pedig egy krokodilbarát villatulajdonostól. A krokodil nyáron és ősszel a Duna békáival és halaival táplálkozott. A téli hideg azután arra kényszerítette a véletlenségből most agyonvert állatot, hogy az iszapba és a homokba fúródva próbálja kihúzni a hosszú európai telet.⁵⁰

A XIX. század végétől napjainkig számos olyan cikk jelent meg a hazai – és nem csupán a hazai – sajtóban, amelyek a legkülönbözőbb folyókban élő, ott otthonra találó krokodilokról számolnak be. Nem kímélik a hullók sem a Neckart, sem a Rajnát, sem pedig a Rábcát.⁵¹ Kifejezetten Bécsbe helyezve az eseményt 1970-ben, majd 2001-ben is végigjárta a magyar nyelvű sajtót ugyanez a hír.⁵²

49 „Ein Krokodil in der Donau gefangen”, *Czernowitzer Allgemeine Zeitung* 4, 854. sz. (1906): 3.

50 *Nemzeti Újság* 19, 34. sz. (1937): 10. Az eseményt, a menaszériából megszökö, majd a Duna partján tovább élő krokodil történetét szép tárcanovellává kerekítve adja elő GERE Zsolt: „Krokodilusvadászat a Bácskában”, *Brassói Lapok* 31, 273. sz. (1925): 10–11. Egy másik esetben az újságíró a dunai krokodilokról szóló híresztelések álhír jellegét leplezi le: „Krokodil a Dunán!« – avagy »Vegyél gyufát, vegyél sótl!«”, *Cegléd – Észak-Pestmegyei Népszerűség*, 5, 35. sz. (1949): 5.

51 „Ein Krokodil im Neckar”, *Gross-Betschkereker Wochenblatt für den Geschäfts-Gewerb- und Landmann* 11, 35. sz. (1861): 7 (285). Legkorábbi híradás a témában: „Das Krokodil in der Rabcza”, *Abendblatt des Pester Lloyd*, 1894, 176.

52 MAJTÉNYI Erik, „Stb.” *Előre* 29 (1975. aug. 13.): 4; „Krokodil a bécsi Duna-csatornában”, *Magyar Szó* 58, 167. sz. (2001): 16; „Krokodil a bécsi Duna-csatornában”, *Népszerűség – Marosvásárhely* 53, 167. sz. (2001): 3.

A modern mondák és kistestvéreik, a híresztelések fiktív mivoltát általában első ránézésre nehéz megállapítani. Többnyire egyetlen, elsőre akár elhanyagolhatónak tűnő motívum van csak, ami az egész hitelességét aláaknázhatja, jelen esetben ez az éghajlati különbség. A trópusi vagy szubtrópusi éghajlathoz szokott macskafélék sem különösebben életképesek a hosszú hideg telek alatt a mérsékelt égövön, ahogy ezt a szerencsétlenül járt szervál esete is bizonyítja. Még kevésbé valószínű azonban, hogy egy a hőmérsékletnek még sokkal kiszolgáltatottabb hüllő túl tudna élni egy tartósan hideg időszakot. A mocsárba ásás, hibernálás a mérsékelt égövi állatok számára biztosítja csupán a túlélés lehetőségét, a távoli, meleg égövben őshonos fajok számára azonban nem, pontosabban, egyetlen tél alatt nem tudnak ilyen mértékben adaptálódni az állatok.

Mindez rámutat a modern mondák és híresztelések egyik működtető elvére: azok az ismeretek hiányából vagy elégtelen mivoltából fakadnak. Pontosabban: az ismereteink határainak fel nem ismeréséből. Mert tényleg létezik, s a hüllők között is megfigyelhető a hibernáció, vagyis az a jelenség, hogy az állat a téli hideg hónapokra elrejtőzik, és saját testhőmérséklete lecsökkentése mellett életfunkcióit lelassítja, így várva ki az idő jobbra fordulását. Erre azonban csak azok az állatok képesek, amelyek az évmilliók alatt, evolúciójuk során a mérsékelt éghajlatra rendezkedtek be. A meleg égövi állatok egy másik világba átkerülve nem képesek automatikusan adaptálni ezt a képességet. Ha ez megtörténne, az a csodával lenne határos. A modern mondák és híresztelések pontosan erre, a hétköznapi csodára kiélezettek, valamiféle általános emberi mágiaigény megtestesülései. Mindig tartalmazznak egy-két olyan momentumot, amelyek csak a mesék világában vagy egy másik dimenzióban képzelhetők el.

A két világháború közti időszaktól egyre gyakoribbak az olyan hírek és alhírek, híresztelések, amelyek különös állatok bizarr házi tartási módjairól számoltak be. A városlakók ebben az időben már nem elégedtek meg az állatkeretek és cirkuszok látogatásával, a természetet oly módon is közel kívánták hozni magukhoz, hogy kis szigeteket, például akváriumokat vagy terráriumokat rendeztek be, hogy üveglap mögül saját szobájukban nézhessék az állatok életét. E szokás talán nem szűrt volna szemet, de voltak (és vannak ma is), akik nem elégedtek meg az ékszerteknősökkel vagy aranyhalakkal, egyenesen pitonokra és aligátorokra vágytak. A korabeli apró hírekben krokodilt tartanak a Németvölgyi úti lakás fürdőkádjában,⁵³ de kedvencükkel egyesek még akár a strandon vagy a moziban is megjelennek.

53 Dr. MARGITAY Lóránt, „Krokodil a fürdőkádban”, *Pesti Hírlap* 66, 19. sz. (1944): [oldalszámok nélkül]. (ky. e.), „Egy filmsztár krokodil magánélete a Németvölgyi uton”, *Magyarország – Reggeli Magyarország* 51, 48. sz. (1944): 5. Hasonló kis hír még: „Aligátor mint háziállat”, *Kis Ujság* 2, 199. sz. (1948): [4].

Magyar Szó 25, 47. sz. (1968): 26.

Krokodilpánik. A Düsseldorf melletti Dormagen strandján krokodil keltett pánikot. Egy 21 éves hullóbarát magával vitte a tóparti fürdőhelyre egy méter hosszú kajmánját, mely egy óvatlan pillanatban eltűnt gazdája szeme elől. A rendőrség helikopterről több száz fürdőzőt szólított fel a strand elhagyására. A tulajdonos szerint csúszómászója teljesen „szelídnek” mondható.

Délvilág 51, 161. sz. (1994): 16.

A kíváncsi krokodil

Nagy riadalom keletkezett az egyik londoni moziban, amelyben az »Arcnélküli ember átka« című hátborzongató filmet játszották. A jegyszedő az egyik ülésen két nagy csillogó szemet vett észre, s a félelmetes látványtól összeesett. Amikor felgyűjtötték a villanyt, az egyik ülésen kis krokodilt találtak. Megszökött a ruhátárból, ahová egy matróz az előadás időtartama elhelyezte.

Népszava 87, 8. sz. (1959): 4.

— **ELEFÁNTOT ÁRUSÍT** részletfizetésre a nyugatnémet Mannheim egyik áruháza, 24 000 márkáért. Ha valaki más vadállatot akar venni, azt is kaphat részletre; bengáli tigrist, oroszlánt, medvét, kígyót vagy akár krokodilt is. Egy apa például kéthónapos oroszlánt vásárolt a kisfiának. Az NSZK-ban divat »magánállatkertet« tartani.

Magyar Nemzet 22, 13. sz. (1966): 4.
Lásd még: Zalai Hírlap 22, 19. (1966): 11.

Ezek az általában rövid beszámolók az egyre nagyobb divattá váló egzotikusállat-tartáson gúnyolódnak. Bár az kevésbé valószínű, hogy valaki színházba, bálba vagy moziba megy egy hullóval, az azonban nem, hogy hullót tart az otthonában, ami az átlagember számára már önmagában is furcsa. Az itt bemutatott kis hírek és társaik feltehetően fikciók, amelyek többféle túlzást is tartalmaznak. Ha tart is valaki hullót az otthonában, azt nyilván nem a fürdőkádjában helyezi el, hanem megfelelő eszközökben és körülmények között, hiszen máskülönben az állat elpusztulna. A nagytestű hulló tartása ma már nem zárható ki teljesen, de inkább a gazdagok engedhetik meg maguknak, akik megfelelő életkörülményeket tudnak számára biztosítani. Az ilyen típusú (ál)hírek megjelenésének

gyakorisága azonban jóval túlmutat mindezen. Az otthonukban krokodilt vagy elefántot tartó emberekről szóló hírek egyszerűen a luxuson és a különcségen fennakadó átlagember véleményét közvetítik. A kispolgároknak a náluk gazdagabbakon és tehetősebbeken való gúnyolódásának megnyilatkozásai; lelőhelyeik többnyire a kisebb keresetűeket megcélzó, könnyed olvasmányokat közlő bulvárlapok, illetve a regionális, illetve megyei lapok.

A XX. században már nem csupán az európai tájak hírei érték el a hazai közönséget, hanem olykor a távolabbi tájakéi is. A korszak sajtójában gyakoriak az olyan tudósítások is, amelyek egy-egy távoli, afrikai, amerikai vagy ázsiai város lakóinak a helyben őshonos ragadozó hullókkal, például kígyókkal, alligátorokkal való küzdelmeit mutatják meg. A floridai vagy kenyai polgárok ugyanis, még ha városokban élnek is, szembesülhetnek időnként akár lakóhelyükön a természet eme teremtményeivel, s a hírek szerint még meg is lephetik őket. Olykor valaki földszinti fürdőszobájába, máskor egy iskola büféjébe sétál be nagyobbacska krokodil.⁵⁴ Mindez kellemes borzongást kelthet a mérsékelt égövi olvasóban, aki ki van élve a szenzációra, sőt az erőszakra is.

Az értelmezés lehetőségei

A fentiekben már több olyan értelmezési lehetőség is szóba került, amelyek az itt tárgyalt történet keletkezését, illetve fennmaradását magyarázzák. A téma iránti tudományos érdeklődés legitimitása a modern vagy városi mondák metaforikus értelmezésében rejlik, mivel ezeket a történeteket a társadalomtudományok képviselői kibeszéletlen társadalmi problémák allegóriáiként értékelik.⁵⁵ A történet ma már klasszikusnak számító értelmezése, hogy a csatornáknak bujkáló krokodilok a nagyvárosok veszélyességét szimbolizálják. Egyfelől a városszerkezet áttekinthetlenségének, kiismerhetetlenségének, a városi élet technicizáltságának nehézségeire irányítják a figyelmet, másfelől pedig a városi embert embertársai és a természet felől érő újfajta veszélyekre intenek, amilyen például a szervezett bűnözés, a fertőzések, járványok lehetősége. Közép-Kelet-Európa sajtójának az 1950-es és 1980-as évek közötti időszakában a csatorna-krokodilok kifejezetten a nyugati nagyvárosok, s általában a nyugati életforma veszélyeire inthették a kivándorlásokon gondolkodó gyanútlan polgárokat.

54 Pl. „Aligátor egy boltban”, *Magyar Szó* 47, 100. sz. (1990): 9. „A kétméteres alligátor”, *Kisalföld* 66, 97. sz. (2011): 20. „Aligátor az iskolában”, *Délvilág* 66, 33. sz. (2010): 16. Ugyanazt lásd még *Kisalföld* 65, 134. sz. (2010): 24; *Népújság – Marosvásárhely* 62, 132. sz. (2010): 3.

55 Lásd pl. Joel BEST and Gerald T. HORIUCHI, „The Razor Blade in the Apple: The Social Construction of Urban Legends”, *Social Problems* 32, 5. sz. (1985): 488–499.

Az 1960-as évektől mindinkább előtérbe került a hazai sajtóban is a különleges állatok házi tartásának problémája, egyfelől a befogadott állatok – egzotikus vagy hagyományos házi kedvencek – iránti felelősség kérdése, másfelől az otthonokban való állattartás határai. Meddig terjedhet az emberi kíváncsiság és különcködési vágy, s mikortól tekinthetők a hasonló hóbortok károsnak vagy akár veszélyesnek? A modern mondák egyik jellemzője, hogy bennük az átlagos műveltségű és anyagi helyzetű emberek – a mindenkori alsó középréteg – értékrendje nyilatkozik meg, ami leginkább a szélsőségtől való távolságtartásban érhető tetten.⁵⁶ Magyar környezetben a furcsa állatszenvedély még egy kis fricskával bővül, ugyanis a különös állatok tartása, főként a szocializmus évtizedeiben, a magyar nyelvű sajtóban sokszor mint a „hanyagló Nyugat” dekadenciájának sajátos megnyilatkozása jelenítődött meg. Az utcán sétáló vagy a kicsiny krokodilokat ékszerként a testükön viselő nőkről szóló elbeszélések, akárcsak a slágerszöveg miatt krokodilt vásárló divatbolondok a szegényes körülmények között élő közép-kelet-európaiak számára nemcsak habókosnak, de egyenesen gyengeelműeknek tűnhettek. Ugyancsak megütközést kelthetett az a tény, hogy valaki mindent, amit megun, azonnal leereszt a lefolyóba. Az 1950-es vagy 1960-as évek „létező szocializmusának” gyermeke ugyanis még hírből is csak alig ismerhette a kapitalizmus akkori nyugati állapotát, a fogyasztói társadalmat, hiszen ő épp a hiánygazdaságban élt. A krokodilját a lefolyóba eresztő nyugati emberről szóló monda a fogyasztói társadalom egyik leginkább visszatetsző gyakorlatának mutat görbe tükröt, mégpedig a tömegáruk rövid életének, megunásuk, eldobásuk szokásának. A modern mondák ugyanis a kapitalizmus és a globalizáció nehezen megmagyarázható, a hagyományos kultúrák szemszögéből érthetetlen sajátosságainak, anomáliáinak felmutatására is vállalkoznak.⁵⁷

Más megközelítésben az elszabaduló vadállatokról szóló elbeszélések az ember természettel szembeni félelmeit, az emberiség által folyamatosan kordában tartott flórával és faunával szembeni lelkiismeret-furdalást jeleníthetik meg.⁵⁸ Továbbá nemcsak a szökött vadállatok jelentenek gondot városi környezetben, az utóbbi évtizedekben sokkal nagyobb fejfájást okoznak a házi kedvencként tartott állatok elveszett vagy gazdáik által megunt példányai, a kóbor kutyák, macskák, sőt akár haszonállatok is, például magukra hagyott lovak. A háziállat-

56 Gary Alan FINE and Bill ELLIS, *The Global Grapevine: Why Rumors of Terrorism, Immigration, and Trade Matter* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 1–20.

57 A globalizáció és a kapitalizmus problémáival kapcsolatos mondákról és híresztelésekről lásd *uo.*

58 Ezzel a félelemmel számos irodalmi mű és film is foglalkozik, például George Orwell *Állatfarm* című regényének színpadi és moziadaptációi, valamint Hitchcock *Madarak* című filmje jeleníti meg vizuálisan is a legplasztikusabban.

toktól sokszor anyagi kényszerből szabadulnak meg gazdáik, de az is előfordul, hogy a tulajdonos meghal, s az örökösök nem tartanak igényt a hagyatékra. Mindenesetre a felelős állattartás bár napi téma a sajtóban és a médiában, mégis jelentős állami, illetve közigazgatási figyelmet és befektetést igényel, s a civil szférának is ki kell vennie belőle a részét, például állatmenhelyek fenntartásának formájában.

A csatorna tehát nemcsak a veszély, a mocskok és a bűn gyűjtőhelye, hanem az emberi felelőtlenségé is. A csatornába eresztett krokodil nagyra nőve veszélyessé válhat, ami az emberekre bízott állatok, de bármi más iránti felelősségére is int. Mindez utalhat a csatornába eresztett tárgyakra is, ugyanis a fogyasztói társadalom átlagembere sokáig nem gondolt erre, úgy vélte, azt egyszer s mindenkorra megsemmisítette, nem csupán elrejtette a világ elől, vagy eltávolította magától. Mindez korunk egyik legfontosabb kérdése, a környezetszennyezés, a természet és az épített környezet iránti kollektív felelősség problémájára is rávilágít. A környezettudatosság metaforájaként való értelmezés megmagyarázza az „Aligátorok a csatornában” mondatípus fennmaradását és virágzását az utóbbi évtizedekben. Az eldobott műanyag palack vagy az erdőbe kihordott építési törmelék ugyanis nem válik köddé, nem enyészik el, hanem még hosszú évtizedekig, évszázadokig csúfítja a környéket, s szennyezheti a talajt. Ahogyan a kis aligátorbébiből több méteres, hatalmas állat lesz, úgy nőnek a tengerek felszínén óriásira a szemétszigetek. Mindez megnyugtató is valamelyest, hiszen jelzi, az emberi rendetlenség, figyelmetlenség és nemtörődömség alatt mélyseges szégyenérzet is lakozik, amely időnként, akárcsak a csatornafedőt feltépő aligátor, a felszínre stör.

Az elbeszélés eredetének megtalálására jelen dolgozat sem vállalkozhatott, de történetének néhány epizódját megmutathatta. Feltehetően egy az egyetemes sajtó által hosszú évtizedek alatt kicsiszolt szüzséről van szó, amely különböző rövid hírek összekapcsolódásából állhatott össze. Az alap történetéséma az ökorrig követhető, s elképzelhető, hogy az újkori szóbeliségben is létezett. Mint a legtöbb modern monda, alapvetően ez is különböző általános emberi félelmeket ábrázol. Az utóbbi száz évben elsősorban a nyugati kapitalizmus ellentmondásaira, a XX. század globális problémáira hívja fel a figyelmet.

MELLÉKLET

A Krokodil a csatornában mondatípus magyar nyelvű sajtó-előfordulásai⁵⁹

Cím vagy kezdősor	Műfaj	Év	Megjelenés helye
[A müncheni közönség seregestül megy az Isar-partra]	Hír	1837	<i>Hírnök</i> 1, 16. sz. [oldalszámok nélkül]
Krokodil az utcái csatornában	Hír	1912	<i>Az Újság</i> 10, 131. sz. 13.
Krokodilok a kanálisban	Rövid hír	1958	<i>Fejér Megyei Hírlap</i> 3, 41. sz. 4.
Krokodilok a kanálisban	Rövid hír	1958	<i>Kisalföld</i> 3, 34. sz. 2.
Krokodilok a kanálisban	Rövid hír	1958	<i>Népszava</i> 80, 36. sz. 4.
Kiment a divatból	Rövid hír	1958	<i>Szabad Föld</i> 14, 40. sz. 4.
A kíváncsi krokodil	Rövid hír	1959	<i>Népszava</i> 87, 8. sz. 4.
Titokzatos állat a Rhone partján	Hír	1969	<i>Hétfői Hírek</i> 13, 24. sz. [oldalszámok nélkül]
Krokodilok a londoni csatornában	Rövid hír	1976	<i>Előre</i> 30 (április 15.): 4.
Alvilági krokodilok	Rövid hír	1978	<i>Amerikai-Kanadai Magyar Élet</i> 20, 10. sz. 11.
Moldova György: Krokodilok	Karcolat	1979	<i>Új Tükör</i> 16, 60. sz. 26.
[Egy krokodil lábszáron harapta...]	Rövid hír	1983	<i>Magyar Nemzet</i> 46, 115. sz. 6.
Útonálló krokodil	Rövid hír	1983	<i>Vas Népe</i> 28, 113. sz. 16.
Útonálló krokodil	Rövid hír	1983	<i>Zalai Hírlap</i> 39, 113. sz. 12.
Útonálló krokodil	Rövid hír	1983	<i>Szabad Szó</i> 40, 114. sz. 4.
Útonálló krokodil	Rövid hír	1983	<i>Előre</i> 37 (május 24.): 6.
A harapós krokodil	Rövid hír	1983	<i>Népszava</i> 111, 113. sz. 16.
[Csodálkozással fedezték fel a párizsi csatornák gondozói...]	Rövid hír	1984	<i>Magyar Nemzet</i> 47, 82. sz. 6.
Krokodil a csatornában	Rövid hír	1984	<i>Magyar Szó</i> 41, 70. sz. 8.
Krokodil a kanálisban	Hír	1987	<i>Magyarország</i> 24, 50. sz. 18.
Bihari Tamás: Aligátor nincs, patkány is alig. A város zsigerei	Riport	1991	<i>A Világ</i> 2, 30. sz. 15–16.
Mandics György: Parabolha – Krokodil a csatornában	Esszé	1991	<i>Délvilág</i> 48. 281. sz. Otthon Magazin melléklet [oldalszámok nélkül]
Óra helyett	Tárca	1992	<i>Reggeli Délvilág</i> , 3. 100. sz. 10.

59 A satírozott változatok nagyjából azonos időben azonos szöveggel jelentek meg, még akkor is, ha a címadás eltért.

Cím vagy kezdősor	Műfaj	Év	Megjelenés helye
Farkas Csaba: Három tünet – Tiszta Amerika	Tárca	1994	<i>Reggeli Délvilág</i> 5, 112. sz. 7.
Krokodilveszély Párizsban	Rövid hír	2000	<i>Magyar Szó</i> 58, 34. sz. 16.
Krokodil a kanálisban. Városi legenda?	Hír	2003	<i>Délvilág</i> 69, 395. sz. 5.
Elfogták a randalírozó krokodilt	Hír	2004	<i>Kárpáti Igaz Szó</i> 85, 85–86. sz. 15.
A hongkongi krokodil esete	Hír	2004	<i>Magyar Szó</i> 61. 135. sz. 14.
Krokodil a kanálisban: városi legenda?	Riport + hírmagyarázat	2013	<i>Délvilág</i> 69, 39. sz. 5.
Goebels és a krokodilok	Anekdota	2017	<i>Vasárnapi Hírek</i> 33, 31. sz. 30.
Hadzsy János: Játék az élővilággal – Bottal ütni a piton nyomát	Riport	2018	<i>Magyar Szó</i> 75, 163. sz. 18.